ABBYY PDF Transformer 2.0 Click here to buy www.ABBYY.com

УДК 159.946.3:81’23–057.875

М. С. Казанджиєва
Сумський державний університет

ТЕКСТОВА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК ЧИННИК МОВЛЕННЄВОГО РОЗВИТКУ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ

У статті предметом розгляду є важливий чинник мовленнєвого розвитку особистості – текстова компетентність як складова комунікативної компетентності особистості. Проаналізовано поняття «текстова компетентність». Розкрито особливості формування текстової компетентності учнівської молоді у процесі текстової діяльності. Визначено основні структурні характеристики компетентностей сприйняття, розуміння та інтерпретації тексту.

***Ключові слова**: мовленнєвий розвиток, комунікативна компетентність, текстова компетентність, мовна особистість, текстоцентризм.*

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку інформаційного постіндустріального суспільства й відповідно освіти відбувається стрімке нагромадження інформації та її інтенсивна переробка, що зумовило не тільки докорінні зміни в суспільно-економічному середовищі, а й появу нової освітньої парадигми. Пріоритетним напрямом цієї парадигми, що стала результатом гуманізації та гуманітаризації освіти, вважається антропоцентризм і текстоцентризм [1; 6; 8]. Функціонування цих нових феноменів як ключових в освітньому середовищі значно посилило увагу до проблем комунікативної компетентності в цілому і текстової компетентності зокрема.

У зв’язку з цим особливої актуальності набувають дослідження питань самовираження особистості у процесі текстової діяльності: «Міждисциплінарна увага до феномену тексту з боку філософської герменевтики, семіотики, культурології, лінгвістики, поетики, літературознавства та інших наук породжує проблему створення інтегративних технологій навчання текстового знання в контексті різних освітніх систем» [4, 57].

У процесі формування вмінь працювати з текстовою інформацією дуже важливим є навчання текстової діяльності – складання, породження, тлумачення текстів. Особливо це стосується студентів-іноземців, які опановують чужу мову й культуру, що часом радикально відрізняються від рідної мови і культури. Тому одним із важливих завдань навчання іноземних студентів є формування текстової компетентності, умінь працювати з інформацією як у плані розуміння, так і у плані продукування різних текстів.

Аналіз актуальних досліджень. Проблема навчання текстової

діяльності як частина глобальних проблем, зокрема загальної психології і психології мовленнєвої діяльності, розглядалася у працях Л. С. Виготського, Т. М. Дрідзе, М. І. Жинкіна, І. А. Зимньої, О. М. Леонтьєва, О. О. Леонтьєва, С. Л. Рубінштейна.

Останнім часом з'являється дедалі більше власне лінгвістичних і загальнометодологічних наукових досліджень, пов'язаних із розумінням, інтерпретацією та продукуванням текстів. Розв'язуються проблеми предметного змісту й структурування навчальних текстів (Л. П. Доблаєв, Т. М. Дрідзе, М. І. Жинкін, І. А. Зимня, А. І. Новиков, Г. Д. Чистякова та ін.), відбору й організації текстів (І. Л. Бім, В. А. Бойко, Н. Г. Воропаєва, А. К. Головачова, Л. П. Єрмолаєва, А. Л. Лугова, М. В. Ляховицький, І. Д. Салістра, Т. С. Сєрова, С. К. Фоломкіна та ін.), досліджуються питання предметно-логічної організації текстового матеріалу (Н. П. Гресс, А. М. Сохор та ін.).

Водночас недостатня розробленість проблеми зумовила **мету статті**: проаналізувати особливості формування текстової компетентності у процесі мовленнєвого розвитку студентів-іноземців, визначити основні структурні характеристики компетенцій сприйняття, розуміння й інтерпретації на основі інтеграції психологічних, філософських, лінгвістичних досліджень.

Виклад основного матеріалу. Сучасний навчальний процес збагачується новими підходами до вирішення завдання формування текстової компетентності. Іншомовне професійне спілкування розглядається з позицій нових концепцій, методик, підходів: з'являються нові типології мовленнєвих актів, типології професійно орієнтованого мовленнєвого матеріалу тощо.

У науковому обігу успішно функціонують порівняно нові поняття «антропоцентризм» і «текстоцентризм». На ці феномени спрямована увага багатьох дослідників, у тому числі авторитетних лінгвістів, які коригують усталені концепції відповідно до нових реалій. Так, Ю. М. Караулов [3] запропонував в основу класифікації мовленнєвих творів (продуктів) покласти такі критерії: 1) ступінь структурно-мовної складності; 2) глибину і точність відображення дійсності; 3) певну цільову спрямованість. Проте на сучасному етапі ці критерії набувають нової якості, змінюючись відповідно до змін мовної картини світу. Зупинимося детальніше на цих трансформаціях.

Характеризуючи перший критерій, зазначимо, що рівневе уявлення про будову мовного механізму, «образ мови» (як системне описання

ABBYY PDF Transformer 2.0 Click here to buy www.ABBYY.com

засобів вираження смислів і семантики) змінюється «образом носія мови», тобто мовної особистості. Як зазначає Ю. М. Караулов, замість відомої формули «За кожним текстом стоїть система мови» актуалізується нова: «За кожним текстом стоїть мовна особистість» [8, 6–7].

Другий критерій – глибина і точність відображення дійсності – стосується змістовної сторони текстів. Характерною ознакою нової комунікативної ситуації стає процес розширення семантичної складової аналізу мовних одиниць: «від вивчення значення слів... до дослідження значення речень, семантичних полів і цілих текстів» [8, 6]. Поряд із когнітивною психологією чільне місце посідає когнітивна лінгвістика.

Стає очевидним, що і третій критерій – цільова спрямованість – набуває нових ознак. Якщо раніше прагматичними аспектами опікувалася переважно стилістика і риторика, то на сучасному етапі поряд із теорією мовленнєвих актів на перший план виходить герменевтика.

Отже, можна констатувати, що класичні лінгвістичні підходи поступаються місцем комунікативним (текстовим).

Незважаючи на те, що текстова компетентність є одним із ключових понять сучасної освітньої парадигми, її статус остаточно не встановлений. Деякі дослідники вважають її частиною комунікативної компетентності, деякі – мовної. Ми вважаємо, що текстова компетентність поряд із прагматичною є складовою комунікативної компетентності і поділяється на мовну і мовленнєву. Прагматичний компонент, як правило, залишається поза увагою лінгвістів, оскільки є відносно незалежним і становить предмет уваги насамперед для психолінгвістики.

Аксіоматичною визнається структура текстової компетентності: 1) знання про текст; 2) уміння текстової діяльності. Текстова компетентність включає «комплекс знань про текст як форму комунікації», а також «набір знань, навичок і вмінь особистості здійснювати текстову діяльність» [2, 69].

Текстова компетентність – це володіння компетенціями, що визначають готовність до текстової діяльності. Н. С. Болотнова виділяє три види текстової діяльності: «текстотвірна, текстосприймальна, інтерпретаційна» [1, 9]. І. В. Салосіна [4] пропонує ще два: текстовідтворювальна діяльність та діяльність, спрямована на розуміння тексту.

У цілому відповідно до видів текстової діяльності дослідники виділяють п’ять компонентів у структурі текстової компетентності: компетенція відтворення; текстова компетентність; текстотвірна

компетенція; інтерпретаційна компетенція; компетенція сприйняття.

Складові цієї моделі корелюють із видами текстової діяльності:

- написання тексту (первинна діяльність) – текстотвірна компетенція;
- читання, слухання тексту (вторинна діяльність) – компетенції сприйняття й розуміння;
- інтерпретаційна компетенція;
- презентація тексту – компетенція відтворення.

Формування текстової компетентності є інтегративним процесом, що включає філологічну, психологічну й педагогічну складові. Філологічна складова спирається на психологічну (психологія сприйняття загалом і психолінгвістика зокрема) і педагогічну (теорія і методика навчання), якщо йдеться про навчання текстової діяльності.

Особливості комунікативної компетентності в цілому зумовлені прагматичною сутністю тексту. Існує безпосередня залежність форми, виду, змісту текстової діяльності від ситуації, сфери, учасників комунікативної взаємодії, комунікативних потреб.

Комунікативні потреби – це конкретні спонуки до діяльності щодо сприйняття і продукування актів комунікації. Якщо йдеться про читання спеціальних текстів, то комунікативними потребами виступають: потреба в повному і точному розумінні інформації (зміст спеціального тексту); потреба у розумінні фактологічного змісту; потреба в усному (письмовому) відтворенні одержаної інформації.

Мовна компетентність (знання правил мови й уміння застосовувати їх на практиці) створює передумови для здійснення всіх видів текстової діяльності.

Мовленнєва компетентність (уміння застосовувати мовні засоби у процесі мовленнєвої взаємодії) ґрунтується на знаннях, уміннях, готовностях, що лежать у сфері мови. Правильність, точність, ясність мовлення визначають успішність спілкування.

Прагматика як складова комунікативної компетентності передбачає врахування (аналіз) комплексу питань, що характеризують взаємодію учасників комунікації.

Відповідно комбінації всіх трьох елементів утворюють сферу формування культури мовлення як уміння ефективно використовувати мовні можливості відповідно до ситуації, сфери і завдань спілкування.

Ю. М. Караулов розробив модель мовної особистості, у якій мовна

ABBYY PDF Transformer 2.0 Click here to buy www.ABBYY.com

особистість постає як сукупність «здатностей до створення й сприйняття мовних творів (текстів)» [3, 245]. Вона включена до цілісної структури особистості суб'єкта, процес її реалізації здійснюється в контексті мовленнєвої діяльності (і текстової діяльності у складі комунікативної). Наведемо її рівні.

1. Вербально-семантичний – на ньому реалізується процес сприйняття й розуміння змісту слів та їх взаємозв'язків у контексті речення, а його ефективність прямо залежить від ступеня володіння мовою (мовної компетентності) особистості.

2. Лінгвокогнітивний – відображає соціальні й соціолінгвістичні характеристики мовної спільності і формується одночасно з комунікативною компетентністю.

3. Прагматичний – передбачає стійкі комунікативні потреби й комунікативні готовності (комунікативна компетентність) і керує механізмами текстотворення, текстосприйняття й розуміння тексту (текстова компетентність).

Наведені три рівні мовленнєвої діяльності корелюють із трьома складовими структури мовної особистості – інтелектуальною, лінгвістичною і прагматичною.

Процес формування мовної особистості має безперервний характер і безпосередньо залежить від рівня мовної культури. Із цієї причини зростає значущість початкового етапу мовної підготовки іноземних студентів, на якому відбувається оволодіння чужою мовою, визначаються основні ціннісно-мовленнєві установки. Прогнозований результат навчання – високий рівень текстової компетенції є комплексною структурою, заснованою на «взаємодії» «філологічних» компетентностей: мовної (лексичної, граматичної, синтаксичної) та мовленнєвої (теорія тексту і текстотворення).

Саме тому необхідно навчати іноземних студентів не тільки лексики, граматики, синтаксису української мови, а й цілісного сприйняття текстів, уміння бачити механізми текстотворення, опановувати навички інтерпретації готових текстів і продукування нових.

Зважаючи на викладене, одним із провідних завдань методики навчання текстової діяльності є формування комплексу вмінь іншомовної комунікації в певному виді діяльності. Одним із варіантів вирішення цього завдання може стати метод системного моделювання (визначення умінь сприймання і продукування іншомовної наукової інформації, типів і різновидів вправ і завдань). Наприклад, навчання читання може базуватися

на спеціальних текстах, систематизованих на основі метатемного підходу і типу їх комунікативної організації. Метатемний підхід є ефективним методом презентації логіко-смислової структури і змісту навчальних текстів, оскільки дозволяє коректно організувати спеціальну інформацію.

Виділяючи слідом за П. Л. Блонським чотири стадії розуміння тексту: найменування, специфікація, пояснення через відоме, пояснення, відповідне до реальної дійсності, І. В. Салосіна співвідносить їх із рівнями мовного знання: перша зумовлена мовною компетентністю особистості, три наступні – комунікативною і текстовою компетентностями.

На основі розуміння тексту формується готовність до здійснення інтерпретаційної діяльності. За точним формулюванням О. М. Славської, інтерпретація – це «інтелектуальне перетворення» тексту [7, 32]. Продукування нового тексту – вищий рівень оволодіння текстовою компетенцією, що свідчить про високий рівень володіння іноземною мовою.

Висновки. Таким чином, процес вивчення іноземної мови (якою для студентів-іноземців у наших університетах є українська) передбачає не тільки освоєння лексичного запасу, засвоєння граматики і синтаксису (тобто розширення діапазону можливостей у розумінні змісту слів та їх зв’язків у складі мовних конструкцій), а й формування комплексу вмінь іншомовної комунікації в різних видах мовленнєвої діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Болотнова Н. С. Текстовая деятельность на уроках русской словесности: методики лингвистического анализа художественного текста : метод. пособ. / Н. С. Болотнова. – Томск, 2002. – 64 с.

2. Болотнова Н. С. Текстовая компетенция и пути ее формирования в школе / Н. С. Болотнова // Коммуникативно-деятельностный и тексто ориентированный подходы к преподаванию русского языка : материалы науч.-практ. конф.-презентации проекта-номинанта открытого регионального конкурса проектов повышения квалификации в сфере образования в рамках Мегапроекта «Развитие образования в России (среднее образование)» института «Открытое общество» (12 марта 2001 г.). – Томск, 2001. – С. 66–76.

3. Караулов Ю. Н. Русский язык и языковая личность / Караулов Ю. Н. – М. : Наука, 1987. – 263 с.

4. Салосина И. В. Текстовая деятельность как основа профессиональной педагогической компетентности будущего учителя / И. В. Салосина // Вестник Томского государственного педагогического университета. Выпуск 7 (70). Серия «Педагогика». – Томск, 2007.

5. Салосина И. В. Текстовая компетентность: от восприятия к интерпретации // Вестник Томского государственного педагогического университета. Выпуск 10 (73). Серия «Педагогика». – Томск, 2007.

6. Седов К. Ф. Дискурс и личность: эволюция коммуникативной компетенции /

ABBYY PDF Transformer 2.0 Click here to buy www.ABBYY.com

Седов К. Ф. – М. : Лабиринт, 2004. – 320 с.

7. Славская А. Н. Личность как субъект интерпретации / Славская А. Н. – Дубна : Феникс+, 2002. – 240 с.

8. Язык и личность : сб. статей / отв. ред. Д. Н. Шмелев. – М. : Наука, 1989.

РЕЗЮМЕ

М. С. Казанджиева. Текстовая компетентность как фактор речевого развития иностранных студентов.

В статье предметом рассмотрения является важный фактор речевого развития личности – текстовая компетентность как составная часть коммуникативной компетентности личности. Проанализировано понятие «текстовая компетентность». Раскрыты особенности формирования текстовой компетентности обучаемых в процессе текстовой деятельности. Определены основные структурные характеристики компетентностей восприятия, понимания и интерпретации текста.

***Ключевые слова**: речевое развитие, коммуникативная компетентность, текстовая компетентность, языковая личность, текстоцентризм.*

SUMMARY

M. Kazandshieva. Text competence as a speech development factor in foreign students traininq.

Text competence as a main part of a person communicative competence is an important factor in a person's speech development process in general – studying of this problem is the subject of the article analysis. The key notion of the article is «text competence». The author characterizes the process of text competence formation in forcing students teaching. The article gives the analysis of main structural features of different kinds of competence – the competence of perception, the competence of comprehension and the competence of text inter pretation.

Key words: person's speech development, communicative competence, text competence, linquistic personality, text centred.

УДК 378.147:338.48

С. М. Кобзова
Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка

ДОСВІД ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ТА МЕТОДІВ У ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СФЕРИ ТУРИЗМУ ДО ПРОЕКТУВАННЯ РЕГІОНАЛЬНИХ МАРШРУТІВ

У статті розглянуті особливості використання сучасних технологій та методів, а саме творчого завдання, аерокосмічного та картографічного методів, тематичної дискусії з відеомодулями, екскурсії, бесіди зі співробітником туристичного агентства, музею, виставки, педагогічної технології кейс-стаді, методу проектів у процесі підготовки майбутніх фахівців сфери туризму до проектування регіональних маршрутів.

***Ключові слова**: педагогічна технологія, метод, творче завдання, аерокосмічний та картографічний методи, тематична дискусія, екскурсія, метод кейсів, проектна технологія.*